

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՉՈՐԻՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 29 ՅՈՒՆԻԱՐԻ 1854

ԹԻՒ 460

ԶՄԻՒՌՆԻԱ • 29 ՅՈՒՆԻԱՐԻ

Լեւոնայի տէրութիւնները մեծ և պզտիկ աւաններ ալ արտաքին կարգի շարժման և պատրաստութեան մէջ կը գտնուին . քանզի թուրքացի տանի և Ռուսաց կայսերութեան մէջ պատահած այժմեան վեճը և պատերազմը երկուսիս խնդիր մը ըլլալով, անոր օգտակար կամ վնասակար լուծումը ի հարկէ բիշկամ շատ ազդեցութիւն պիտի ունենայ Լեւոնայի իւրաքանչիւր տէրութեան վրայ : Այս բանը աղէկ գիտնալով չորս մեծ տէրութիւնները՝ այսինքն Վրացիան, Գաղիան, Լասարիան և Բուխարան առանց ժամանակ անցնելու համաձայնեցան միմեանքին . և աշխատեցան ու կաշխատին միշտ իրենց միաբան միջնորդութեամբ կարգադրել այս վարկածի և բազմակնքութեան վեճը : Բայց դժուարութիւնները իրարու յաջորդելով միշտ, բարեկամական կարգադրութիւնը այնչափ ուշացաւ որ պատերազմով երկու տէրութեանց մէջ թշնամական գործը սկսան և կը շարունակուին մինչև յայտարարութեան և Գաղիան, որոց միաբանեալ նաւատորմները այս վեճին սկիզբէն ի վեր կոտորան գնակաւոր մտեցած էին ի պաշտպանութիւն իրանց : Բարձրագոյն Վրան, պարտաւորեցան Պրիորի և Լեւոնայի միջնորդութեան մէջ խնդրելու, որ և իրենց միջնորդութիւնը աւելի գործունէ կերպիւ ի գործ դնել, արգիլելով որ Ռուսաց տորմիդը թշնամական ուրիշ գործք մը չընէ : Այս վրայ եղած օտմանեան քաղաքացի էմ, ինչպէս պատահեցաւ ի Սինոք :

Այս երկու ծովային հզոր տէրութեանց սպառնալիքն ընթացքը մեծ երկիւղ պատճառեց խաղաղութեան հասարակութեան վրայ, և Լեւոնայի լրագրաց մեծագոյն մասին հրատարակած յօդուանորը նայելով, ընդհանուր պատերազմը արդէնսկսած պիտի ըլլար : Բայց Վրացի կառաւարութեան արտաքին երրորդ էջին մէջ կը յիշէ

վարութեան արտաքին գործոց պաշտօնէին վերջին յայտարարութեանը համեմատ, տարակոյս չկայ, թէ յիշեալ երկու մեծ տէրութիւնները, իրենց նաւատորմները Վե Օսմը խաթելով, ամենեւին ընդհանուր պատերազմ մը գրգռելու գիտաւորութիւն չունին, այլ ընդհակառակն նպատակին պատերազմին սահմանները սեղմել է, և թշնամական գործքերը կարելի եղածին չափ արգիլելով, բարեկամական կարգադրութեան մը շարժիլը պատրաստել և գիւրացնել, որուն վրայօր, ինչպէս յայտնի է ամենուրեւ, մեծ ձգտմբ և ուղղամտութեամբ կաշխատին միշտ :

Ստոյգ է որ իրաց կացութիւնը խիստ ծանր է, և Ռուսաց կայսեր որոշումը ի պատասխանի աւաճարկութեան չորս մեծ տէրութեանց, կրնայ ևս առաւել ծանրացնել զայն . կամ ընդհանուր պատերազմին երկիւղը փարատել : Այս որոշումը տակաւին պաշտօնական կերպիւ ծանուցեալ չէ, թէ և շատերը կը հաստատեն թէ Ռուսաց կառավարութիւնը պիտի չընդունի նոյն աւաճարկութիւնը : Այսպիսի հաստատապէս գիտցածին այս է, որ Ռուսիան իբրև անմիջական պատերազմի հրատարակութիւն (գաղիւս պէլլի) չի համարիր անգղիական և գաղղիական տորմիդաց Վե Օսմը մտնելը . բայց կը ցանկայ գրաւոր ձիշտ բացատրութիւններ ընդունիլ այս նշանական ընթացքին վրայօր :

Թեպետեալ զինուորական ահագին պատրաստութիւններ կը ընեն միշտ Վրացի և Գաղղի մէջ թուրքատանը ևս մեծ գործունէութեամբ կը շարունակէ իւր պատրաստութիւնները . նմանապէս Ռուսաստանը ընդհանուր պատերազմի մը հարկաւոր եղած ամեն նախազգուշութիւնները մեծ եռանդեամբ ի գործ կը դնէ . բայց և այնպէս խաղաղութեան և բարեկամական կարգադրութեան մը անկախութիւնը հաստատուն

կը մնայ միշտ : Լասարիոյ և Բուխարի, և անոնց հետ բոլոր Վերմանիոյ չեզոք վիճակը խիստ ապահով միջոց մըն է երկուսիս ընդհանուր շփութեան մը առաջը առնելու . և ընդհանրապէս կը յուսացուի թէ յիշեալ տէրութեանց խաղաղասիրական անդադար ձգուիլը ապագային պիտի չըլլան աշխարհիս խաղաղութեանը համար :

Այս մեր ըսածներուն հաստատութիւն մը կրնայ սալ Վինայի Լոյս ծանրակշիռ օրագրութեան երկար մէկ յօդուածոյն վերջաբանը :

« Կան մարդիկ որ կը կարծեն թէ պէտք է անգործ հանգիստտես մնալ պատերազմին, եթէ ծագելու ըլլայ . իսկ ուրիշները կը կարծեն թէ հարկ է մտնել ըլլալ անոր . այլ մեք կըսենք թէ պէտք է արգելու զպատերազմը : Առաջին խօսքը՝ այս երկուսիս մեծ խնդրոյն մէջ, Ռուսիան պիտի զրուցէ . եթէ այս խօսքը խաղաղութեան դէմ ուղղուած է, վերջին պիտի չըլլայ . քանզի Վասարիոյ կիցնայ վերջին խօսքը զրուցելու Վինայի մէջ կարողութիւն ունին բարեկամաբար առաջը առնելու այնպիսի պատերազմի մը, որ այս օրուան օրս տեղական չկրնար մնալ . որ եթէ անգամ մը ծագելու ըլլայ, սոսկալի միջոց մը մէջ պիտի ձգէ աշխարհիս այս բոլոր մասը՝ հանդերձ ծանուցեալ և անձանթ տէրութիւններով : Պատերազմին հանգիստտես մնալը, զանկա գրգռել ըսել է . պատերազմողներուն մէջ տեղը յարձակիլ, զանկա հեղձուցանել է : Աստիւն հարկաւորութիւն չունի ուրիշ նոր քաղաքականութեան, թող հետեի միայն աւանդութեանց իւր վարկածի քաղաքականութեան, որ յաճախի Ռուսիային հետ բախի, և ոչ երբէք անոր ետեւէն : Լասարիան խիստ բարեւոք կը կատարէ իւր արևելեան գրգռիլն ունեցած բարեկամութեան պարտքը, գործելով անոր այնպիսի ծանապարհ մը, որ վտանգաւոր է յոյժ նոյն իսկ բարեկամութեանը համար : Վիշուժ, բաշտութիւն և որոշում պէտք չէ երկուսիս խաղաղութիւնը հաստատուն պահելու համար . սակայն ուժը, քաջութիւնը և մտաց որոշումը բա

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Նոյեմբեր 59 և հետեւ թուականներէն հրատարակեալ խնամարհողութեան յօդուածները ընթացքը բանասիրականին վրայօր քանի յընթաց :

(Հարանակութիւն և վերջ) (1)

Թի 69, ան էջին մէջ սը Հեղինէի եկեղեցի կանոններ մեր Ռուսաւորայ եկեղեցին սը Վարութեան տաճարին մէջ : Այս անուանակոչութիւնը ատենաց է, ուստի ուսումնական և ազգայնորդ ննապարհորդին նպատակը Հայոց աղբիւր համալսարանի գրած ըլլալով իւր համառօտ տեղութիւնները, պէտք էր հայրական բուն ձգնարտ անուանով յիշել, որ ամենուրեւ ալ ծանօթ . իսկ թէ չէր գիտեր, կրնար Հայոց վարդապետաց կամ միաբանից մէկուն հարցնել, որ անպատիւ կը գտնուին սուրբ Յարութեան տաճարին մէջ, և այնպէս սեփական անունովը տորմիդ, և ոչ թէ լատինացիներ եկեղեցին անուանափոխութեամբ : Իսկ եթէ սուրբ Հեղինէ ըսելով մեր Լեւոնայի թագաւորին դէպոյն Հեղինէն իմանայ նէ, որ ինչպէս հաւանական է թէ ինչ գտած է սուրբ խաչը և ոչ կոտանդի անտիպարը, և առաջին անգամը կառուցեալ կ'համարի եկեղեցին ալ, ուրախութեամբ կ'ընդունինք մեք զայդ, և ազգային պարծանք մըն ալ սեպէինք . բայց բանը այնպէս չէ . վարդապետի համազում եմք որ մեր բարեպաշտ փառաւորը լատինացի անունով այս անուանաւորութիւնը, անոնց մտօքը ինքն ալ կ'իմանայ յիշինք կոտանդի անունով մօրը անուամբ կառուցալ, որն որ մեզ ընդունելի չէ . վասն զի ընդէմ է բարեպաշտ և Վրիստոստաէր թագաւորն երկիւղածութեանը և անփառաւորութեանը՝ իւր անունը տալ իւր շինել տը :

Լաւ եկեղեցւոյն . Վրացիները երրորդ էջին մէջ կը յիշէ « Զանգերձ բաժանման » մատուռը, առանց յատկացնելու որու ըլլալը, ինչպէս որ ըրած էր փուշ պատկի մատրան համար : Յաւանքն է ըսելով . ուստի աւելի իրաւամբ պէտք էր ասոր ալ մեր ազգին ըլլալը յատկացնել, թէ ի տեղեկութիւն ուխտաւորաց և թէ ի միջնորդութեան բոլոր ազգիս, և յանունաց յիշատակութիւն ապագայ ժամանակին :

Չորրորդ էջին մէջ լատինաց եկեղեցւոյն վերջ խօսքով ալ կողմէ կ'ըսէ, (փոխանակ ըսելով՝ ձախ կողմէ հարաւային դրան կից,) որուն մը կայ, որու կապելով զՎրիստոս ծեծեցին Պիլատոսին պալատին մէջ : Այս սիւնին համար որ մէկ մաս մըն է միայն, տարածայն կարծիքներ կան հին պատմագրաց մէջ : Արիշ, սիւն մըն ալ իւր երկուք ու կէս կանգուն բարձրութեամբ, կայ նոյն սուրբ Յարութեան գաւիթը մեր սուրբ Յովհաննէս եկեղեցւոյն աջակողմեան սեղանին մէջ, որու համար կ'ըսեն թէ Լսյափայ քահանային տունը Վրիստոսի կապուած սիւնն է . նոյնը կը վկայէ Վարիանոս լատին պատմագիրը . բայց թէ այս և թէ այն, թէպէտ և յատկացեալ չըլլայ որ ըլլալը Պիլատոսի պալատին է թէ Լսյափայ փայի տունը, սակայն և այնպէս նուիրական և սրբազան սիւներու մասին ըլլալուն երկբայունութիւն չկայ բնաւ, և ուխտաւորաց ջերմեան գոլթեանը և համբուրման արժանաւոր են միշտ և պատուեալ ի քրիստոնէից : Առումնական և ազգայնոր ճանապարհորդը սուրբ Յովհաննէս աւետարանի մատրան մէջ եղածը զանց ընելով, կամ գուցէ ծանօթ չըլլալով չէր յիշատակած ոչ սիւնը և ոչ մատուռը, որ յատուկ ուխտատեղի է մերազգի ուխտաւորաց :

Նոյն էջին մէջ եկեղեցիներն դուրս, կ'ըսէ, սը Վրիստոսի գերեզմանն է, ու ներսի գին եղած մատուռն ալ Հայկեաներուն : Այս տեղս ալ

ինչպէս քանի մը անգամ ալ վերը խօսեցանք, Վրիստոսը անշուշտ Յովսէփայ տեղ կ'իմանայ, ուրու անունը բնաւ չի յիշեր, փոխանակ զի ամեն ազգ Յովսէփայ գերեզմանը կը յիշեն նոյն տեղը : Իսկ Վրիստոսի գերեզմանը, ինչպէս ձառնուրաց աւանդութիւնն է, իւր ազգականին մէջ թաղուեցաւ սուրբ Ստեփանոսի գերեզմանին մէջ, իրաւագէտ մէն քան մըն հեռու կախարդաժողով ըսուած գիւղը : Վերայինք Յովսէփայ արեւմտեայ կը կոչեն նոյն մատուռը, և Հայոց ստացուածք է, միայն Վարիք կը պատարագեն երբեմն . իսկ Հայկեաները բնաւ մասն չունին մատուռէն, ինչպէս սխալմամբ կը զենէ : Եւ յիշեալ մատուռը եկեղեցիներ գուրս չափուելը այլ նոյն սուրբ Յարութեան գերեզմանին բոլորովը եղած խցերուն կարգը՝ արևմտեան կամարին տակն է, որու վրայ ալ ժամարարութեան գնացող մեր վարդապետ տալ հանգստարանն է :

Սուրբ Վերեզմանին կոնակը եղած պզտիկ մատուռը, ինչպէս վերն ալ ըսինք, խիստ օրոյն է և ոչ Հայկեանց, որ սխալմամբ կը գրէ զի էջին մէջ . և այս մատուռը նախ Հայոց էր, ու ետքը Եգիպտոսի մէջ Վրիստոսից եկեղեցի մը առնելով՝ փոխարէն տուած են իրենց այս մատուռը : Իսկ սուրբ Վերեզմանին գիմարը ոչ թէ վեց, այլ տասներեկու աշտանակ կայ թէ մարմարէ և թէ պղնձէ մարդաշափ մեծութեամբ . որոց չորսը Հայոցն է, չորսը լատինաց ու չորսը Յունաց . և դրան վրայ ալ երեք պատկեր կայ Յարութեան . առաջինը անմիջապէս դրանը վրան Հայոցն է, Սուրբ Լուսաւորի ըսուած . միջինը Յունաց, ու վերջինը լատինաց :

Այս սուրբ գերեզմանի քարը կիսէն ձեռք բաժնալով յիշատակ յարութեան է կ'ըսէ նոյն քան ընդ ձախից . իբրև թէ Վրիստոսի յարութեան ժամանակ եղած ըլլայ, որ բնաւ Վրեստարանից այսպիսի գիւղուած չէր յիշատակեր . այլ միայն քարեալ և խաւիցեղեղեղ էր վեմ կըսեն . և այս

(1) Տե՛ս և 434ին Յաւանքը և 435 436 439 թիւերը :

